

MAKTABGACHA TA'LIMDA AQLIY TARBIYA**Rasulova Roxat Rashidovna**

Annotatsiya: *Zamonaviy ta'lim tizimi uchun aqliy tarbiya muammosi juda muhimdir. Olimlarning fikricha, hozirgi ming yillik axborot inqilobi bilan nishonlanadi, bilimli va bilimli insonlar haqiqiy milliy boylik sifatida qadrlanadi. Hozirgi vaqtda faol aqliy faoliyat qobiliyatini shakllantirish vazifasi birinchi o'ringa chiqadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi sohasidagi etakchi mutaxassislardan biri N.N. Poddyakov to'g'ri ta'kidlaydiki, hozirgi bosqichda bolalarga an'anaviy aqliy ta'lim tizimida bo'lgani kabi, to'liq bilimga intilmasdan, haqiqatni bilish kalitini berish kerak. Bola shaxsining har tomonlama rivojlanishi axloqiy, aqliy, estetik va jismoniy tarbiyaning birligi bilan ta'minlanadi. Aqliy ta'lim nafaqat bilim va aqliy faoliyat usullarini o'zlashtirish, balki bola shaxsining ma'lum fazilatlarini shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Aqliy rivojlanish - bu fikrlash jarayonlarida yoshga qarab va atrof-muhit ta'sirida, shuningdek, maxsus tashkil etilgan ta'lim va tarbiya ta'sirida va bolaning o'z tajribasida sodir bo'ladigan sifat va miqdor o'zgarishlar majmuidir.*

Kirish so'z: *Maktabgacha ta'lim, tarbiya, aqliy rivojlanish, aqliy tarbiya, aqliy mehnat, kitob, bilim, malaka, ko'nikma.*

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalik insonning aqliy rivojlanishidagi optimal davr hisoblanadi. Bir qator psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanish darajasi keyingi yosh davrlariga nisbatan juda yuqori. Maktabgacha yoshdagi bolalik davridagi tarbiyadagi har qanday nuqsonlarni, aslida, katta yoshda bartaraf etish qiyin va bolaning butun keyingi rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Mahalliy psixologlar eng samarali aqliy rivojlanish ta'lim va ta'lim ta'sirida sodir bo'lishini ta'kidladilar (L.S.Vygotskiy, A.V.Zaporozets, N.N.Poddyakov, D.B.Elkonin). Maktabgacha yoshdagi bolaning to'liq aqliy rivojlanishi uning maktabga tayyorlashning eng muhim ko'rsatkichidir.

Tadqiqot ob'ekti - maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi.

Mavzu - maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalashning ma'nosi, vazifalari va vositalari.

Tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalashning ma'nolari, vazifalari va vositalarini o'rganishdir.

Gipoteza: maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi o'ziga xos vazifalarga ega va ma'lum vositalar to'plami qo'llaniladi.

Tadqiqot maqsadlari:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi xususiyatlarini nazariy o'rganishni amalga oshirish;

- mahalliy va xorijiy fanlarda aqliy tarbiya muammosini yoritib berish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasining mazmuni va vazifalarini aniqlash, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni aqliy tarbiyalashning vazifalari, vositalari va usullari;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash vositalarini tavsiflash;
- maktabgacha ta'lim muassasasi guruhida aqliy tarbiya vositalari va usullaridan foydalanishni ko'rib chiqish.

Aql - keng ma'noda sezish va idrok etishdan boshlanib tafakkur va hayotni o'z ichiga oladigan bilish Jarayonlari yig'indisidir.

Aqliy tarbiya — bu aqlni rivojlantirish maqsadida yoshlarga muntazam va maqsadga muvotlq pedagogik ta'sir ko'tsatish. U yosh avlodning insoniyat to'plagan bilimlar, malaka va ko'nikmalarda, qoidalarda o'z ifodasini topgan ijtimoiy-tarixiy tajribani egallashning rejali jarayoni sifatida ro'y beradi.

Bu ta'sir kattalar tomonidan amalga oshiriladi va bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlovchi xilma-xil vositalar, metodlar, sharoitlar yaratishni o'z ichiga oladi. Odamning aqli, uning aqliy rivojlanishi, bilimlar hajmi, xususiyati va mazmunida namoyon bo'ladi. Ular aqliy faoliyatning jo'shqinligida, mustaqil ijodiy bilishga intilishda o'z ifodasini topadi. Aqliy faoliyat diqqatning bar doir ma lum maqsadga qaratilgan bo'lishini talab etadi. Kishining aqli uning asosiy faoliyatida erishgan muvaffaqiyati xususiyati bilan belgilanadi. Aqliy tarbiyasi etuk, o'tkir zehni, zukko va zakovatli insonlarni xalqimiz donishmand kishilar deb ataydilar.

Donishmandlik - bu donolik. Donolik insonning eng buyuk va olijanob fazilatidir. Donolik shunday bir noyob ne'matdirki, u bar kimga bam nasib etavermaydi. SHuning uchun bo'lsa kerak, xalq donoligida «Aql toji oltindan, oltin har kimda ham bo'lmas»[^] - deyiladi. Insoniyat paydo bo'lgandan beri odamlar orasida etishib chiqqan barcha olimu fozillar, shoiru-yozuvchilarning barchasi mukammal ilm egallash orqali o'z davrining e'tiborli kishilari darajasiga ko'tarilganlar. Abu Raybon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Ali Ibn Sino, Mabmud Qosbg'ariy. Alisber Navoiy, Abdulla Avioniy va bosbqalar, g'arb olimlaridan YAn Amos Komenskiy, K.D.Usbinskiy, J.J.Russo va bosbqalar mukammal ilm egallasb osqali fanning barcha sohalarida buyuk kasbfiyotlar yaratganlar. , Tarixan ta'lim-tarbiya maxsus inson faoliyati sifatida sbakllanib borish barobarida, ta'lim-tarbiya yakunida tarbiyalanuvchining sifatlari, yani ta'limiy maqsadlar bam aniqianib bordi. Xitoyning Samarqanddagi eichisi Vey Tszining bisobotlarida: «Samarqand aholisi mohir savdogarlardir. O'g'il bola besh yoshga to'lar ekan, unga savod o'rgata boshiydilar», - deb qayd qilingan. Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi «Avesto»da bam ta'lim-tarbiya masalalariga katta ahamiyat berilgan. Unda «Tarbiya bayotning eng mubim tirgagi. tayanchi bo'lib bisoblanishi lozim. Har bir yoshni shunday tarbiyalash lozimki, u awalo yaxshi o'qishni keyin esa yozishni o'rganishi bilan eng yuksak pog'onaga ko'tarilish siri deyilgan.

Farobiy ta'lim-tarbiyaga bag'ishlangan asarlarida inson takomilida ta'lim-tarbiyaning muhimligi, unda nimalarga e'tibor berish zarurligi, ta'lim-tarbiya usul va uslublari haqida fikr yuritadi. «Fozil odamlar sabab», «Baxt saodatga erishuv to'g'risida», «Aql ma'nolari to'g'risida», «Ilmlarning kelib chiqishi» kabi maorifiy asarlarida olimning ijtimoiy tarbiyaviy qarashlari o'z ifodasini topgan. Farobiy ta'limning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan etuk insonni etishtirishdan iborat deb biladi.

Beruniyning bilimlarni egallasb yo'llari haqidagi fikriari bozirgi davr uchun ham dolzarbdir. O'quvchilarga bilim berishda ularni zeriktirmaslik; uzviylik, izchillik, yangi mavzularni qiziqarli, asosan ko'rgazmali bayon etish va hokazolarga e'tibor berish kerakligini uqtiradi. Olim bilim oluvchilarga qalbni yomon o'zi sezishi mumkin bo'lmagan holatlardan. behuda raqobatdan. shon-shuhratdan saqlanish zarurligini ayldi. Beruniy inson kamolotida uch narsa muhimligini ta'kidlaydi. Bu irsiyat, muhit, tarbiyadir. Ibn Sino insonlarni kamolotga erishishning birinchi mezoni sanalgan bilim egallashga da'vat etadi. Bilimsiz kishilar johil bo'ladi, ular haqiqatni bila olmaydilar, ular etuk bo'lmagan kishilar deydi. Ibn Sino bilim olishda bolalarni maktabda o'qitish zarur deb biladi. U ta'limda quyidagi talablarga rioya etish zarurligini ta'kidlaydi: bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilmaslik. ta'limda engildan og'iriga borish orqali bilim berish, olib boriladigan mashqiar bolaning yoshiga mos bo'lishi, o'qitishda jamoa bo'lib o'qitishga e'tibor berish, ta'lim berishda bolani qiziqishini va qobiliyatini hisobga olish, o'qitishni jismoniy mashqiar bilan birga olib borish. Abu AM Ibn Sino aqining rivojlanish bosqichlarini ishlab chiqqan. Mushoxada bilan idrok etishning birinchi bosqichi aqliy kategoriyalarini tushuntirishdir. Ikkinchi bosqich. Ikki xil fikrni idrok etish. Uchinchi bosqich. O'zlashtirilgan bilim, tikriarni idrok etish bilan erishiladi. SHunda u haqiqiy aql deyiladi. Olim aqlni 3 bosqichga bo'lar ekan, birinchi bosqichda yodlay oladigan, lekin xali harflarni ham, yozishni ham bilmaydigan bolalarni nazarda tutgan. Ikkinchi bosqichda tayoqchalarni chiza boshlagan, qalamdan foydalanishni o'rginayotgan bolalarning aqli tasavvur kilinadi. Uchinchi bosqichda inson aql sh'akllarini va ularga muvoilq hissiy obrazlarni egallagan bo'ladi. Ibn Sino aql deganda insoning tug'ma iste'dodini, bilish jarayonida shakllanadigan fikriash qobiliyatini tushunadi.

Aqliy ta'lim mazmunida uning muhim tarkibiy qismi ajralib turdi, bu maktabgacha yoshdagi bolalarda vizual-samarali va vizual-majoziy fikrlashni shakllantirish bilan tavsiflanadi. Hodisalarning ushbu bog'liqligini aks ettiruvchi bolalarning tasvirlari individual o'ziga xos bilimlarni aniq tizimga birlashtirish uchun ishlatiladi [28].

So'nggi yillarda maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash va rivojlantirish bo'yicha ko'plab eksperimental va nazariy materiallar to'plangan. Biroq, bu muammo ham pedagogik, ham psixologik jihatdan yetarlicha rivojlanmaganligicha qolmoqda. Bolalarni atrofdagi dunyo bilan tanishtirish, jonli va jonsiz tabiat haqida g'oyalarni

shakllantirish, bolalarning matematik tafakkurini rivojlantirish bo'yicha ko'plab pedagogik tadqiqotlar mavjud. Biroq, bu ishlar, qoida tariqasida, faqat ma'lum muayyan masalalarga ta'sir qiladi. Hatto maktabgacha pedagogika sohasidagi etakchi sovet olimlarining (E.I.Tixeeva, A.P.Usova, A.M.Leushin) asarlarida bolalar bog'chasida aqliy tarbiya masalalari boshqa muammolarni taqdim etish jarayonida ko'rib chiqiladi: nutqni rivojlantirish, darslarni tashkil etish va boshqalar. d.

P.Ya.ning asarlarida ushbu muammoni hal qilishning qiziqarli yondashuvlari mavjud. Galperin, V.V. Davydova, N.I. Nepomniachtchi. Ushbu tadqiqotlarning yo'nalishlaridan biri bolalarni operatsiyadan oldingi fikrlash darajasidan aniq operatsiyalarning yuqori darajasiga o'tkazishdir. Bu, albatta, katta maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishining eng muhim vazifasidir. Ammo bolaning aqliy rivojlanishida operatorgacha bo'lgan fikrlash imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish vazifasi ham muhimroqdir [1].

Operatoridan oldingi fikrlash davri bolaning yoshiga 2 yoshdan 7 yoshgacha to'g'ri keladi. Bu davrda bolaning umumiy rivojlanishida tub o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolaning fikrlashning eng muhim shakllari vizual-samarali va vizual-majoziydir. Ushbu shakllarning rivojlanishi ko'p jihatdan yanada murakkab, kontseptual shakllarga o'tishning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Shunday qilib, bolaning aqliy, shu jumladan aqliy rivojlanishi aniq tarixiy va ijtimoiy xususiyatga ega bo'lgan jarayon sifatida ishlaydi, uning barcha asosiy bosqichlari ijtimoiy tajribani uzatishning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash vositalari sezilarli darajada kengayib bormoqda. O'qituvchi bolalarning turli o'yinlarini tashkil qiladi, kuzatishlar olib boradi, sinfda sanash, rasm chizish, modellashtirish, nutqni o'rgatadi. Maishiy faoliyat jarayonida kattalar bolalarni turli xil narsalardan foydalanishga, ishlashga o'rgatadi. Ota-onalar va o'qituvchilar doimiy ravishda bolaning oldiga amaliy, o'yin va kognitiv vazifalarni qo'yadilar, ularni hal qilish bilim va ko'nikmalarni, kognitiv jarayonlar va qobiliyatlarni shakllantirishga, turli xil faoliyat turlarini, kognitiv faoliyat motivlarini rivojlantirishga, yanada takomillashtirishga olib keladi. nutq va boshqalar.

Bolaning aqliy rivojlanishining asosi uning faol faoliyatidir. Lekin bu faoliyatning o'zi ta'lim va tarbiya ta'sirida shakllanadi, shakllanadi.

Shunday qilib, kattalar, pedagoglar oldida ikkita vazifa turibdi: aqliy tarbiyani amalga oshirishda, ularning sa'y-harakatlarini ma'lum yoshdagi bolalarda mavjud bo'lgan turli xil faoliyat turlarini shakllantirishga yo'naltirish va ulardan bolani aqliy tarbiyalash maqsadida foydalanish.

Erta yoshdayoq muloqot va o'yin ob'ektiv faoliyat asosida shakllanadi va mehnatning boshlanishi paydo bo'ladi. Ularning keyingi rivojlanishi maktabgacha yoshdagi bolalikda sodir bo'ladi .

Maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati o'yindir. Kattaroq maktabgacha yoshda ta'lim faoliyatining ahamiyati oshadi. Vizual faoliyat rivojlanishda uzoq yo'lni bosib o'tadi: bola modellashtirish, chizish va applikasiya qilishda turli ko'nikmalar va qobiliyatlarni egallaydi. Ularga elementar musiqiy faoliyat qo'shiladi - qo'shiq aytish, musiqa tinglash, musiqaga harakat qilish. U maktabgacha yoshdagi va dizaynning oxiriga kelib mustaqil faoliyatga shakllanadi.

Bolalar mehnatning har xil turlarini - o'z-o'ziga xizmat qilish, maishiy, qo'l mehnati, tabiatdagi mehnat va boshqalarni o'zlashtiradilar. Sport faoliyati ochiq o'yinlar va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari chuqurligida tug'iladi.

Shunday qilib, maktabgacha yoshda inson faoliyatining asosiy turlarini shakllantirish va rivojlantirish boshlanadi: muloqot, o'yin, ta'lim, mehnat, san'at, sport.

O'z tabiatiga ko'ra, bola o'yinlari aks ettiruvchi faoliyatdir. O'yinning asosiy shaklida - syujetli rolli o'yin, ijodiy - bolalarning atrofdagi hayot haqidagi taassurotlari - ularning bilimlari, sodir bo'layotgan hodisa va hodisalarni tushunishlari aks etadi.

Ko'p sonli o'yinlarda qoidalar, turli xil bilimlar, aqliy operatsiyalar, bolalar o'zlashtirishlari kerak bo'lgan harakatlar. Buni o'zlashtirish umumiy aqliy rivojlanish bilan birga boradi, shu bilan birga, bu rivojlanish o'yinda amalga oshiriladi.

Ijodiy o'yinda bolaning aqliy tarbiyasi va rivojlanishi. Ijodiy o'yinlar mazmunini rivojlantirish bolalarning bilish yo'nalishini aks ettiradi. Bolalar syujet o'yinlarining asosiy mazmuni ob'ektlar bilan turli xil harakatlar tasviridir. Bunday o'yinlar jarayonida bolalar ob'ektlardan foydalanishning ijtimoiy qat'iy usullarini, ular bilan harakatlarni o'zlashtiradilar. Harakatlarni umumlashtirish va ularni bolaning ongida ma'lum bir ob'ektdan ajratish mavjud.

O'yinda rolning paydo bo'lishi bolaning ongi yo'nalishini, uning atrofidagi dunyoni amaliy bilishini o'zgartirishni anglatadi. Bilim markazida kattalar turadi. Birinchi rolli o'yinlar hali ham ob'ektlar bilan harakatlarni aks ettiradi, ammo hozir bu harakatlar va ob'ektlar ma'lum bir shaxs bilan bog'liq

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash nazariyasi va amaliyotining rivojlanish tarixi davomida psixologlarning asosiy sa'y-harakatlari idrok muammosini o'rganishga va maktabgacha yoshdagi bolalarning kontseptual tafakkurini shakllantirishga qaratilgan. Bolaning aqliy tarbiyasi va rivojlanishi fikrlashning asosiy shakllarini - hissiy-amaliydan mavhum-kontseptualgacha bosqichma-bosqich joriy etish jarayoni sifatida qaraldi. Shu bilan birga, aqliy rivojlanish nafaqat bolaning bilimlari va aqliy faoliyat usullarini o'zlashtirish jarayoni, balki shaxsiyatning ma'lum xususiyatlarini shakllantirish sifatida ham harakat qildi. Ijtimoiy muhit, kattalar va tengdoshlar bilan muloqot va faoliyat, shuningdek, sinfda tizimli mashg'ulotlarni tashkil etish maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishining manbai sifatida tan olingan.

Maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy rivojlanishining asosiy xususiyati - bilishning majoziy shakllarining ustunligi: idrok, obrazli fikrlash, tasavvur. Ularning paydo bo'lishi va shakllanishi uchun maktabgacha yoshdagi alohida imkoniyatlar mavjud.

Aqliy tarbiya insoniyatning ko'p asrlik tajribasini yosh avlod tomonidan o'zlashtirish jarayoni sifatida amalga oshiriladi, moddiy madaniyat, ma'naviy qadriyatlar, bilim, ko'nikma, qobiliyat, bilish usullari va boshqalarda ifodalanadi.

Hayotning birinchi yillarida bolalarni aqliy tarbiyalashning asosiy vazifasi - kognitiv faoliyatni shakllantirish, ya'ni. bola atrofidagi dunyoni bilishni o'rganadigan faoliyat. Kichkina bola o'yinda, ishda, sayrlarda, darslarda, kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda atrofidagi dunyoni o'rganadi.

O'yinda maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi amalga oshiriladi. O'yinlarda bolalar atrofdagi hayot haqidagi taassurotlarini, ilgari o'rgangan bilimlarini aks ettiradilar. O'yinda bolalarning muloqoti ularning bilimlarini o'zaro boyitishga yordam beradi, chunki bolalar fikr almashadilar, kattalardan maslahat olishadi, boshqa qo'shimcha ma'lumot manbalariga murojaat qilishadi. Bilimlarning yangi bosqichga o'tishi - og'zaki-mantiqiy. Bolalarning o'z g'oyalarini muvofiqlashtirish, nima va qanday o'ynashlari haqida kelishib olish zarurati bolalarda fikrlashning rejalashtirish funksiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

Mehnat faoliyatidagi aqliy tarbiya bolalarning hissiy tajribasini boyitishga qaratilgan: materiallar, ularning xususiyatlari, xususiyatlari, transformatsion faoliyat ta'sirida o'zgarishi bilan tanishish. Bolalarda materiallar, asboblari va asboblari, mehnat operatsiyalarini bajarish va boshqalar haqida bilimlar tizimini shakllantiradi.

Qo'l mehnati tasavvur, zukkolik, ijodkorlikni rivojlantirish uchun cheksiz imkoniyatlarga ega. Tabiatdagi mehnat alohida kognitiv asosga ega, chunki u bolani o'simlik va hayvonot dunyosi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishtiradi, bu esa, o'z navbatida, sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatishga yordam beradi, xulosa va xulosalarga olib keladi. Tabiatdagi mehnat og'zaki-mantiqiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Andreev V.I. Pedagogika: Proc. ijodiy o'z-o'zini rivojlantirish kursi / V.I. Andreev - 2-nashr. - Qozon: "Innovatsion texnologiyalar markazi", 2010 - 608 b.
2. Anikeeva N.P. O'yin ta'limi. M.: Eksmo, 2008. - 322 b.
3. Belkin A.S. Yosh pedagogikasining asoslari: Prok. talabalar uchun nafaqa. yuqoriroq ped. darslik bosh / A.S. Belkin - M.: Akademiya, 2008. - 192 p.
4. Blonskiy P.P. Xotira va fikrlash: Kitobda. sevimli. aqldan ozgan. ishlab chiqarish. - M.: Oliy maktab, 2011. - 404 b.

5. Bojovich L.I. Tanlangan psixologik ishlar / Ed. DI. Feldshteyn. M.: MPSI, 2014. - 710 b.
6. Bojovich L.I. Shaxs va uning bolalik davrida shakllanishi. M. : Vlados, 2009. - 512 p.
7. Bondarenko A.K., Matusik A.I. Bolalarni o'yinda tarbiyalash. M.: Akademiya, 2009. - 256 b.
8. Bordovskaya N.V., Rean A.A. Pedagogika: Universitetlar uchun darslik / N.V. Bordovskaya, A.A. Rean - Sankt-Peterburg: Piter, 2008. - 304 p.
9. Venger L.A. Rolli o'yin va bolaning aqliy rivojlanishi // O'yin va uning maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishidagi roli: Sat. ilmiy ishlar. - M.: MGU, 2008. - 127p.
10. Vygotskiy L.S. Bolalar psixologiyasi // Sobr. t.: 6-jildda M.: Logos, 2009. - 630 b.
11. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya//Psixologiya: klassik asarlar. M.: MGU, 2010. - 710 b.
12. Gafitulin T.M. Bolaning o'yin va shaxsiyatini rivojlantirish // Pedagogika + TRIZ: Sat. o'qituvchilar, o'qituvchilar, ta'lim menejerlari uchun / Ed. A.A. Jina. - M.: Vita-Press, 2013. - Nashr. 5. - S. 40-44.
13. Jukovskaya R.I. O'yin va uning pedagogik ahamiyati. M.: Aspect press, 2008. - 218 b.